

hon kortini sum tíðirnar eru neyðug til verju fyri samfelagið. Vit inna ræðuleika móti einstaklingum til frama fyri øll hini. Vit drepa fangar, ið eru dømdir fyri manndráp, fyri at minka um vandan fyri at øll hini verða dripin.

Tá talan er um manna-rættindi, ber ikki til at goðkenna, at ræðuleikar eru loyvd, um teir tæna einum goðum endamáli. Men sjálvt um vit ginga við til hetta, er grundgevingin í sær sjálvari skeiv. Hóast hundradára royndir og hóast óteljandi kanningar, er einki haldgott prógv fyri, at deyðarevsing er nøkur verja fyri samfelagið ella nakran samfelagsborgara. Eingi prógv eru fyri, at deyðarevsing er til nakran samfelagsframa. Tvørturímóti. Lond, ið nýta deyðarevsing, siggja onga minking av brotsverkum av teirri orsök, og lond, ið sleppa deyðarevsingini, siggja onga øking av brotsverkum av teirri grund. Í USA er støðan tann, at statir, har brotsmenn verða avrættaðir, hava munandi fleiri manndráp enn statir, ið hava slept deyðarevsingini.

Seinastu árinu eru fleiri fangar dripin í Texas, enn í nøkrum øðrum stati, og sambært rættarnevndini hjá Senatinum er vøksturin av manndrápum í 1991 størstur í Texas. Eg kundi hildið fram. Allar kanningar og øll hagtøl siga somu søguna: Deyðarevsing er eingin verja móti harðskapi, kanska heldur tvørturímóti orsakað av tí ráskapi, hon elvir til. Í fongslu fáa brotsmenn ikki fram fleiri brotsgerðir, og møguleiki er ið hvussu er fyri at bota um skeivar dómur. Deyðarevsingin sparir heldur ikki pening, ið hvussu er ikki í USA. Orsakað av eyka trygdartiltøkum og appellmøguleikum, ið eru neyðug at minka um talið av ósekum, ið verða avrættað, kostar ein avrætting meira enn tvífalt so nógv sum tað kostar at hava ein fanga sitandi í 40 ár.

Nógv fólk vita lítið um hesi víðurskipti, og tá tey skilja, at deyðarevsing er nyttuleys, eru tey imóti hesi revsing. Men flestu fólk, ið eru fyri deyðarevsing, eru tað ikki orsakað av skilvisum grundum ella prógvum, men av kenslum, og tann týðningarmesta av hesum kenslum er ótti.

Óg tað er nógvur ótti í heiminum í dag, og vissuliga í minum heimlandi. Valdsgerðir hava verið í stóðugum vøkstri í USA í longri tíð og støðan er ræðandi, á sama hátt sum heimloysi, evnismisnýtsla og útbreiðsla av skotvápnum hava vundið upp

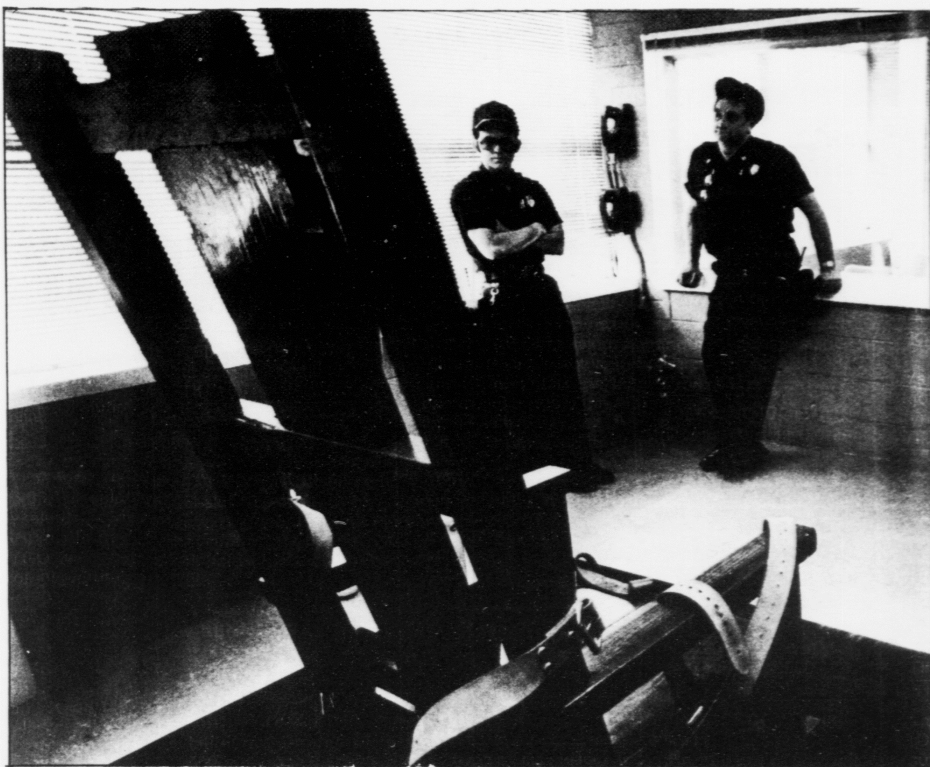
á seg. Fólk hava goðar grundir at vera bangin og ørkymlað. Tey krevja, at okkurt verður gjørt, og svarið frá politikarunum og fjelmiðlunum er aloftast deyðarevsing. Og um deyðarevsing er einasta loysnin, goðkenna tey flestu tað, hóast veruleikin er tann, at eingin hjálp er at finna í hesum.

Men nógv bendir á, at um hesum fólku verður boðin ein onnur loysn, ið tekur teirra ótta í álvara, velja tey heldur hana. Um fólk í einari spurnarkapping bert fáa høvi til at svara, um tey vilja hava deyðarevsing fyri manndráp, svara tey allarflestu ja, viðhvørt so nógv sum 79 prosent. Men hava tey val ímillum deyðarevsing ella livlangt fongsluttan leyslating, er meiriluti fyri fongslung. Og verður okkurt slag av uppreisn til offrin hjá tí dripana knýtt at fongslurevsingini, fellur talið á teimum, sum krevja deyðarevsing munandi. Í Florida vóru bert 24 prosent fyri deyðarevsing, tá tey spurdu finguhøvi at taka støðu til hesar møguleikar. Høvið veit, hvussu stór undirtøkan hevði verið til deyðarevsing í USA, um fólk høvdu sæð, at verulig stig vórðu tikið til at loysa teir sosialu trupulleikarnar, ið eru ímillum atvoldirnar til harðskapin, og størri trygd var fyri, at valdsgerðarmenninir vórðu tiknir og dømdir.

Niðurstøðan tykist vera, at um fólk fáa sannar upplýsingar um hvussu lítil nytta er í deyðarevsing sum ræðumynd fyri brotsmenn, og um stig verða tikið til veruliga verju móti valdsgerðum, venda tey flestu sær frá fleiri avrættingum.

Fortalarar fyri deyðarevsing eru í ferð við at skilja hetta. Tað hendir oftari, at teir koma við eini aðrari grundgeving enn henni, ið hevur verið vanlig: at deyðarevsing ræðir brotsmenn. Hendan grundin er hevnd, og sagt verður at brotsmenn eiga at verða tiknir av dögum, ikki fyri at ræða aðrar ella verja samfelagið, men av tí at teir hava ikki annað uppiborið, og at fólk ynskja at teir verða dripinir. Teir eiga at doyggja, tí teir hava framt brotsverk, ið seta teir uttanfyri manna-samfelagið, og tí hava teir ikki longur nøkur krøv um mannarættindi. Kenslurnar aftanfyri tilkær próvgundir eru ikki ótti, men heldur óði og hatur.

Tílik próvforsla er bæði máttmikil og vandafull. Vandin er, at goðkenna vit at fólk hava uppiborið at doyggja fyri gerðir, tey hava gjørt, hvussu kunnu vit tá sýta fyri at goðkenna, at tað eisini finnst

fólk, ið hava uppiborið at verða pind ella fongslað uttan lóg og dóm fyri gerðir, tey hava gjørt. Gera vit tað, er sjálvt grundarlagið undir øllum manna-rættindum í vanda.

Men hendan verju-grundin fyri deyðarevsingini hevur eisini ein tøl-andi mátt, tí vit kunnu øll ímynda okkum brotsgerðir so ræðuligar, at vit høvdu viljað dripið teir seku. Hugsu bara, um ein av tínum kæru ella eitt av børnum tínum varð dripið.

Men hevnd sum grundarlag fyri deyðarevsing krevur ikki einans fólk, sum hava uppiborið at verða tikið av dögum, men eisini eina lög-rættarskipan, sum er fyri á rættvísan og tryggan hátt at gera av, hvørji hesi fólk eru. Ein rættarskipan, sum tekur lívið av nøkrum, men loyvir øðrum, ið hava framt eins ring ella verri brotsverk, at liva ella ganga leys, er eingin vælskipað hevnd, men mannaofring. Uppaftur verri er ein skipan, ið orsakað av mistøkum tekur lívið av fólki, sum einki hava gjørt til sakar. Eg kann ikki tosa um víðurskiptini í øðrum londum, men í USA, sum á mangan hátt kann rósa sær av sínari rættarskipan, er tað sum hendir í roynd og veru mannaofring, rituell ofring av nøkrum fáum brotsmonnum til tess at sissa óttan og sinnið hjá almenninginum.

Á hvørjum ári verða eini 20.000 fólk dripin í USA, og av teimum seku verða eini 200 vald burtur úr at

verða avrættað. Hóast alt, ið verður gjørt fyri at sleppa undan tí, hendir tað hvørt einasta ár, at vit fáa at vita at onkur av hesum fólku eru dømd av órøttum. Lögfrøðiligar kanningar av revsimálum, har deyðadómur er sagdur, hava avdúkað at meira enn 40 ósek fólk eru dømd til deyða síðan 1972. Ein kanning av útintum deyðadómum síðan 1900 hevur funnið eini 23 mál, har eingin ivi er um, at ósek eru avrættað. Men tá royndir at avdúka skeivar dómur vanligar halda uppát, tá avrættingin er framd, er eingin ivi um, at nógv fleiri ósek fólk eru avrættað. Hetta kann ikki undra nakran. Annað kann ikki væntast, tá ein mannskapt skipan fær guddómlegt vald.

Hvussu við hinum? Høvið munur er á teimum, ið vórðu dømd til deyða, og teimum drápsmonnum, ið fingur loyvi at liva? Heldur ikki her er nakar ivi. Slagið av brotsverki hevur minni at siga enn figgarstøðan og húðarliturin hjá brotsmanninum ella ofrinum. So gott sum øll, ið sita í fongslunum í USA og bíða eftir at verða tikið av dögum, eru fá-tæk, sálarliga sjúk ella tilafturskomin ella av minnilufólki, og tey, ið verða avrættað, hava ofta allar hesar eginleikar.

Næstan 80 prosent av øllum avrættingum eru framdri at statum, har lypsing av svørtum hevur verið vanligast, so tað er ikki lógið, at rasuspurningar eru so framlagla í orðaskiftinum um

deyðarevsing í USA. Hagfrøðisdeildin hjá Kongressini hevur nýliga hugt at 28 kanningum og er komin til tað úrslit, at uppruni hevur týðning á øllum økjum, ið hava við deyðarevsing at gera, ákæru, dómi og avrætting. Serstakliga hevur upprunin hjá ofrinum týðning. Drepur tú t.d. ein hvítan í Georgia, eru møguleikarnir fyri at tú fært deyðadóm sjei ferðir so stórir, sum drapst tú ein svartan. Í seinastu viku stóðu tíðindini um eina avrætting á fremstu síðu í New York Times. Grundin til, at hetta var ein forsiðsøga, var tann, at hetta var fyrstu ferð í 50 ár, og tann fyrsta av 1000 avrættingum, at ein hvítur maður varð avrættaður fyri at hava dripið ein svartan. Hesin sami maðurin var frammanundan dømdur fyri at hava dripið niggju hvít fólk.

Eg hugsi ikki, at rættarskipanin í USA er nakað verri enn í øðrum londum. Allar rættarskipanir, gjørdar av menniskjum, avmynda fordómur og ójavnar í samfelagnum, tær eru partar av. Hetta er at harmast um, men einki at undrast á. Tað, sum er at harmast um og ótolandi, ja beinleiðis ónæriligt, er at ein tilik skipan kann gera av, hvør skal liva ella doyggja.

Júst tann veruleikin, at deyðarevsingin verður ikki umsitin á rættvísan hátt, men fyrst og fremst móti teimum, sum longu framanundan verða minni mett í mun til meirilutan, ger tað møgulegt at

nýta hesa revsingina til politisk endamál. Tað er, hóast alt, ikki so lætt at drepa fólk, sjálvt ikki slik, ið hava framt ræðuligar gerðir. Tað verður nógv lættari hjá meirilutanum at ræðast, hata og at enda eisini drepa tey, ið eru óðrvisi.

Men júst hetta er eisini avbjóðing. Er tað møgulegt fyri menniskju at hevja seg upp um ræðslu, óði og teirra egna hatur og fordómur og fara undir at leita eftir øðrum loysnum á valdsgerðirnar hjá teirra medmenniskjum enn meiri harðskap. Tað er ein ósvaraður spurningur. Men hvørja ferð onkur fer upp í stríðið móti deyðarevsing, og hvørja ferð eitt land afturat skerjir nýtsluna av deyðarevsing ella tekur hana heilt av, tekur mannaættin eitt stig móti at svara spurninginum jättandi. Hóast allan harðskap og allar sosialar trupulleikar, er eingin ivi um, at tað er henda vegin, heimurin og mannaættin fer. Við øllum teimum broytingum í huga, sum nýliga eru henda, og sum eingin helt vera møgulig, eri eg sannførdur um, at hetta stríðið kann verða vunnið, og at eg ein dagin fari at liva í einum landi og vit øll í einum heimi, har tað aldri verður goðtikið, at stjórnir oyða mannaliv, sama hvør grundin er.